

Steven Samyn & Martin Buxant

Koning zonder land

De toekomst van de Belgische monarchie
in woelige tijden

2011

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Voor Nathalie, Liv en Noémie.
Steven

Voor Amélie, voor R.
Martin

‘There’s no one thing that’s true. It’s all true.’
– Ernest Hemingway

INLEIDING

Land zonder koning of koning zonder land

‘Wie wordt koning?’ Vandaag zou het een tv-programma kunnen zijn. Op het moment dat België onafhankelijk wordt, is het iets waar politici hun hoofd over moeten breken. De keuze valt uiteindelijk op Leopold van Saksen-Coburg-Saalfeld. De in Beieren geboren prins, die later de Britse nationaliteit verkrijgt, heeft net de Griekse troon geweigerd.

Op 17 juli 1831 komt hij uit Engeland via Frankrijk per koets aan op het strand van de kustplaats De Panne. Vier dagen later legt hij in Brussel de eed af als Leopold I, de eerste koning der Belgen. Daarmee heeft het land met zijn twee grote taalgemeenschappen, ruim negen maanden na het uitroepen van de onafhankelijkheid, een vorst.

Bij het ontstaan van België domineert de Franstalige bourgeoisie. Haar economisch gewicht is verpletterend en dat stelt haar in staat het hele overheidsapparaat te controleren. De intellectuelen van het Noorden klagen die Franstalige greep op de nieuwe Belgische staat aan en de eerste taalwetten zien het licht. In 1898 krijgen het

Frans en het Nederlands dezelfde juridische waarde. Tegelijk met de Vlaamse eisen ontstaat een Waalse regionalistische beweging. In 1912 schrijft de socialist Jules Destrée een open brief aan koning Albert I: 'Sire, u regeert over twee volkeren. In België zijn er de Walen en de Vlamingen. Er zijn geen Belgen.'

In de nasleep van WO II komt het tijdens de zogenaamde koningskwestie tot een botsing tussen de twee gemeenschappen. Vlamingen en Franstaligen verschillen van mening over de vraag of koning Leopold III al dan niet kan terugkeren uit zijn ballingschap. In 1950 wordt een volksraadpleging gehouden. 2.933.382 Belgen (57,7%) zijn voor een terugkeer van de koning, 2.151.881 (42,3%) zijn tegen. Maar het zijn vooral de regionale verschillen die in het oog springen. In Vlaanderen is bijna driekwart voor, terwijl een meerderheid van de Walen tegen is. Leopold III zal uiteindelijk troonsafstand doen.

De volgende decennia flakkeren de spanningen tussen de twee gemeenschappen steeds vaker op. Tijdens de jaren 60 vallen de unitaire politieke partijen uiteen in een Vlaamse en Franstalige vleugel, de taalgrens wordt na veel discussies vastgelegd en de Franstaligen verdwijnen uit de Leuvense universiteit. Tussen 1970 en 2001 worden vijf staatshervormingen goedgekeurd. Telkens is het een stap verder weg van de unitaire en gecentraliseerde staat. België wordt een federaal land met drie gewesten (Vlaanderen, Wallonië en Brussel), die hun bevoegdheden bij elke staatshervorming zien toenemen.

180 jaar nadat Leopold I koning van België wordt zit het land in woelig vaarwater. Ook na al die hervormingen blijft België onder druk staan. De twee grote gemeenschappen staan meer dan ooit lijnrecht tegenover elkaar. De politieke crisissen volgen elkaar op, steeds sneller, steeds dieper. En ze beginnen steeds zwaarder te wegen. Niet alleen bij de politici in de Wetstraat – het zenuwcentrum van de Belgische politiek – maar ook bij koning Albert II. In het koninklijk paleis in Laken lijkt men steeds minder te weten hoe een uitweg uit de impasse kan worden gevonden.

Na de verkiezingen van juni 2007 start een maandenlange uitputtingsslag om een regering te vormen. Yves Leterme (CD&V) begint als onderhandelaar op het moment dat de bevolking op zomervakantie vertrekt. Hij is het nog altijd als de kerstvakantie eraan komt. Pas na 194 dagen – de langste formatie ooit op dat moment – komt er een interimregering onder leiding van aftredend premier Guy Verhofstadt (Open Vld).

Duurzame stabiliteit brengt die niet. Na tweeënhalf jaar vol chaos, volgen in juni 2010 nieuwe verkiezingen. Het Belgische formatierecord uit 2007 is daarbij onder tussen al vlot gebroken. België mag zich sinds januari 2011 Europees recordhouder regeringsvorming noemen. Halfweg februari wordt zelfs het Irakese wereldrecord moeiteloos gebroken.

De koning, traditioneel een van de bindmiddelen of beter schokbrekers tussen Vlamingen en Franstaligen, heeft al die tijd nooit greep gekregen op de politieke si-

tuatie. ‘Het is een natuurwet van het koningshuis om stabiliteit te zoeken. Stabiliteit is de beste garantie voor het voortbestaan van het land en het koningshuis,’ merkt een gewezen premier op. ‘Het resultaat is natuurlijk wel dat ze catenaccio spelen, om het in voetbaltermen uit te drukken. Soms zijn ze een beetje traag om nieuwe evoluties te incorporeren. Bijvoorbeeld over de nood aan een nieuwe staatshervorming.’

De verkiezingen van juni 2010 brengen de Vlaams-nationalisten van de N-VA tot aan de poorten van het paleis. Deze uitgesproken republikeinen zetten de koning met de rug tegen de muur.

‘Het is evident dat deze lange politieke crisis de monarchie in gevaar brengt,’ aldus een politieke verantwoordelijke die de koning zeer regelmatig ontmoet. ‘Voor de eerste keer in de geschiedenis van ons land bevindt de vorst zich tegenover politici die eigenlijk alleen maar zijn kop willen zien rollen. Je moet niet ver zoeken in het N-VA-programma om vast te stellen dat ze zich van de monarchie willen ontdoen.’

Hoe moeilijker de twee gemeenschappen het eens worden over de richting die het land uit moet, over de vraag wat ze nog samen kunnen of moeten doen, hoe meer het land onder druk komt. Het uiteenvallen van België – het zogenaamde Plan B – was amper een paar jaar geleden nog politieke fictie. Vandaag is een ‘Koning zonder land’-scenario iets waar openlijk over wordt gesproken.

Tegelijk is er zich in snel tempo een andere evolutie

aan het voltrekken. Een die de richting uitgaat van een 'Land zonder koning'. De politieke crisis heeft de monarchie immers steeds meer onder druk gezet.

De macht van de koning is al langer aan het tanen. Koning Leopold II omschreef het parlement nog als 'la baraque d'en face' (de barak van hier tegenover). Vandaag zijn het de parlementsleden die zich in smalende bewoordingen uitlaten over de bewoners van het paleis dat aan de andere kant van het park van Brussel ligt.

Volgens de letter van de Belgische grondwet heeft de koning heel wat bevoegdheden. Hij benoemt onder meer de ministers, is opperbevelhebber van de krijgsmacht, heeft de leiding over de buitenlandse betrekkingen en het recht munt te slaan.

De overdracht van bevoegdheden naar de Europese Unie en de regio's heeft de macht van de koning uitgehouden. Met de komst van de euro heeft het recht munt te slaan niet veel meer om het lijf. Vlaamse, Waalse en Brusselse regeringsvorming gebeurt zonder tussenkomst van de vorst. De regionale ministers leggen hun eed niet af op het koninklijk paleis, maar in hun eigen parlement.

De koning kan in het Belgische systeem in theorie niets doen zonder 'gedekt' te zijn door de regering. 'Le roi règne, mais ne gouverne pas' (de koning regeert, maar bestuurt niet). Officieel doet de koning dus niets en zijn het de ministers die handelen. Toch speelt hij zeker op twee momenten een meer dan ceremoniële rol.

De koning kondigt wetten af en bekrachtigt ze. Een

bevoegdheid die lange tijd als een formaliteit werd beschouwd, tot de abortuscrisis in 1990. Boudewijn weigerde een democratisch goedgekeurde regeling te ondertekenen omdat hij dat niet in overeenstemming kon brengen met zijn geweten en zijn geloof.

Daarnaast is er de rol van de koning bij de regeringvorming en bij politieke crisissen. De koning beslist wie wanneer aan zet komt. Hij kan dat niet lukraak doen, maar volgt daarbij grotendeels de consensus die zich onder politici aftekent. Op cruciale momenten kan hij de zaken wel mee in een bepaalde richting duwen.

De voorwaarde om zijn rol naar behoren te kunnen spelen is dat alle partijen het spel mee willen spelen. Daar knelt het schoentje. Ooit was het ‘colloque singulier’ heilig. Over gesprekken met de vorst werd niet uit de biecht geklapt. Dat beginsel staat al enige tijd onder druk. Er wordt steeds vaker en steeds sneller onthuld welke denksporen de vorst aftoetst. Tijdens de crisis van de voorbije jaren is duidelijk geworden dat er steeds minder politici zijn die aarzelen om voorstellen of denksporen van het paleis af te wijzen. Iets wat in een niet zo ver verleden ondenkbaar was.

Steeds meer politici, vooral in Vlaanderen, tonen zich koele minnaars van de monarchie. De N-VA, sinds 2010 de grootste partij van Vlaanderen en van het land, is openlijk republikeins. De Vlaams-nationalisten pleiten voor een afschaffing van het koningshuis. Een heel pak politici uit de traditionele partijen – zeker bij de jongere generatie – wil in de richting van een protocollaire monarchie evolueren.

Na de abortuscrisis in 1990 waarschuwde toenmalig oppositieleider Guy Verhofstadt (Open Vld) dat de tijdelijke noodoplossing van de regering om Boudewijn uit de wind te zetten ‘de koninklijke functie fundamenteel uitholt en de weg klaart om de koning in de toekomst een louter symbolische functie te geven’. Premier Wilfried Martens (CD&V) repliceerde dat er een ‘structurele’ hervorming van de monarchie zou komen. Twintig jaar later is er echter niets veranderd. De roep om de rol van de koning te herzien, dook op gezette tijdstippen op. Die discussies leverden doorgaans veel geblaat op, maar weinig wol. In elke regering werd erover gesproken, maar tot voorstellen, laat staan aanpassingen, kwam het niet.

Op de achtergrond speelt natuurlijk de persoonlijkheid van de koning. Boudewijn was een sterke figuur die tijdens zijn decennia op de troon niet aarzelde zelf initiatieven te nemen, veto's te stellen tegen de benoeming van bepaalde ministers, regeringsleden de levieten te lezen en actief tussenbeide te komen. Zijn opvolger Albert hanteert een volledig andere stijl. Minder stijf en veel minder sturend. Dat wordt duidelijk op prijs gesteld in de Wetstraat. Albert kan dan ook in de politieke wereld op heel wat krediet rekenen. ‘Hij weet dat het beter is als hij ons zoveel mogelijk met rust laat,’ aldus een vice-premier.

De koning is traditioneel bekommerd over het imago van zijn land in het buitenland. Het paleis besteedt dan ook bijzondere aandacht aan de departementen Buiten-

landse Zaken en Defensie. ‘Hij pakt dat vrij handig aan,’ aldus een minister uit de regering-Leterme. ‘Er zijn geen rechtstreekse tussenkomsten, het zijn eerder wensen die geuit worden.’ Of het nu gaat over de benoeming van sleutelfiguren in het leger of over die van diplomaten op belangrijke posten, de regering en het paleis zijn in permanente dialoog. Albert heeft bijvoorbeeld de bocht ondersteund die Pieter De Crem inzette toen hij in maart 2008 minister van Defensie werd. Het paleis was zeer verheugd over de pro-Atlantische koers van de regering en het feit dat België weer beter lag binnen de NAVO.

De koning steunt ook de buitenlandse militaire operaties zoals in Afghanistan. Enkele jaren eerder toonde hij zich evenwel een hevig tegenstander van de oorlog die onder leiding van de VS en Engeland werd gevoerd in Irak. Hij benaderde persoonlijk verschillende regeringsleden, waaronder toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel (MR), defensie-minister André Flahaut (PS) en premier Guy Verhofstadt (Open Vld) – om hen aan te moedigen geen troepen naar Irak te sturen. Tijdens een audiëntie vertrouwt hij een regeringslid toe: ‘Jullie houding is de goeie. Daarbij, dat zal de terroristen uit ons land weghouden. Ik ben volledig tegen een interventie in Irak.’

In brede lagen van de politieke klasse maakt men zich echter zorgen over het tijdperk na Albert, die bijna 77 wordt. Er is – om het eufemistisch uit te drukken – weinig vertrouwen in de kroonprins. Filip heeft ondertus-

sen de kaap van de 50 gerond maar komt nog altijd wat houterig over. Er zijn niet alleen zijn uitschuiers van de laatste jaren. Heel wat politici vrezen dat hij niet in de voetsporen van zijn vader wil treden, maar in die van zijn oom Boudewijn.

In het voorjaar van 2010 lieten niet alleen Vlaamse politieke kopstukken, maar ook Franstalige verstaan dat er iets moet gebeuren. *La Libre Belgique* en *De Standaard* publiceerden onder de titel ‘De macht van de kroon’ een reeks van zeven afleveringen over de toestand van de monarchie. Daaruit bleek dat er een behoorlijk grote eendracht over minder macht voor de koning bestaat.

Terwijl de volledige Wetstraat zich er uitdrukkelijk voor hoedt dit onderwerp als een prioriteit naar voren te schuiven, leeft het besef wel degelijk dat het debat eerder vroeg dan laat zal moeten worden gevoerd. De zesde grote staatshervorming in België – als die er ooit komt – vormt een uitgelezen kans om de Belgische monarchie te moderniseren. Het debat niet voeren, is volgens minister van Staat Philippe Moureaux (PS) geen optie. ‘Als je op de ketel blijft zitten, springt vroeg of laat het deksel.’

Bij het schrijven van dit boek werd niet alleen met politici uit nagenoeg alle Vlaamse en Franstalige partijen gesproken. Maar ook met industriëlen, diplomaten en mensen uit de omgeving van de koning – van de tuinman,

*over medewerkers tot een lid van de koninklijke familie.
Uit die tientallen interviews destilleerden de auteurs
Koning zonder land.*